

УДК 330.341

Пасічник Ю.В.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

***Анотація.** Зіставляючи погляди вітчизняних та зарубіжних учених, уточнено поняття “науковий потенціал”. Оцінено ефективність використання фінансових ресурсів в Україні, які направлено на розвиток наукового потенціалу. Запропоновано структурну модель розвитку наукового потенціалу.*

***Ключові слова:** інтелектуальний потенціал, науковий потенціал, ресурсне забезпечення, фінансова криза, фінансові ресурси.*

Постановка проблеми. Забезпечення сталого суспільного розвитку будь-якої держави неможливе без вагомого економічного потенціалу, основою якого є науково-технологічна складова.

Сьогодні в Україні сформовані певні умови для реалізації наукового потенціалу: наукові кадри академічної, галузевої і вузівської науки, функціонують технічні та виробничі фонди великих підприємств, зокрема наукомістких виробництв у промисловому комплексі, що в сукупності дозволяє виробляти і випускати конкурентоздатну продукцію.

Проте потужна фінансова криза, яка суттєво торкнулася функціонування всіх економік світу, внесла негативні корективи у подальший розвиток наукового потенціалу.

Паралельно в національній економічній системі, зокрема у сфері розвитку науки і техніки, накопичилась стагнація і навіть зниження віддачі нагромадженого науково-технічного потенціалу.

Зазначимо, що до цього часу не сформована чітка стратегія управління розвитком науки і техніки, а також відсутній чіткий механізм її реалізації, що не сприяє формуванню інноваційного вектора розвитку всієї соціально-економічної системи.

Отже, першочерговим завданням державної значущості є інвестування в наукові дослідження, розробка прогресивних технологій і нових зразків техніки, розвиток інформаційних систем і забезпечення комп'ютеризації виробництва, що в найближчій перспективі повинно забезпечити якісне зростання виробництва, суттєве збільшення обсягів продукції та підтримання її конкурентоздатності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глибока економічна криза як наслідок фінансової, яка поширилась на всі країни світу, в тому числі і на Україну наприкінці першого десятиліття ХХ ст., і охопила всі сектори економіки, вкрай негативно позначилася на розвитку науки і техніки. Скорочення виробництва валового внутрішнього продукту і національного доходу, галузевої, валової і товарної продукції створили несприятливі умови для розвитку науки й техніки.

Проблемою формування та використання наукового потенціалу, зокрема

і її фінансовою складовою, займалися такі російські та українські науковці, як Л. Абалкін, О. Амоша, В. Верба, В. Геєць, Б. Генкін, В. Глухов, О. Грішнова, В. Колот, Е. Лібанова, Г. Мелік'ян, І. Новікова, О. Овечкіна, О. Петров, А. Українець, П. Шиян та ін.

У фундаментальних дослідженнях – науково-дослідних роботах, монографіях, присвячених цій проблематиці – вітчизняними вченими з'ясовано окремі проблеми формування та розвитку наукового потенціалу. Так, у монографії «Економічні проблеми ХХІ століття: міжнародні та українські виміри» обґрунтовано напрями інноваційного розвитку України, досліджено мотиваційні орієнтації наукової молоді [1].

Незважаючи на наявність значної кількості публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців, ця проблема, зокрема в напрямі фінансового забезпечення, залишається в реаліях України перманентно актуальною.

Формування цілей дослідження. Метою дослідження є з'ясування оптимальності фінансового забезпечення розвитку наукового потенціалу України. Завданнями наукового дослідження є:

- уточнити значення поняття «наукового потенціалу»;
- обґрунтувати значення наукового потенціалу для забезпечення сталого суспільного розвитку в умовах подолання наслідків фінансової кризи в сучасних реаліях України;
- оцінити оптимальність фінансування наукових розробок у порівнянні з економічними можливостями України;
- розробити модель оптимального формування та використання фінансових ресурсів забезпечення розвитку наукового потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Згідно з теорією систем, будь-яка суспільна система може ефективно функціонувати і розвиватись, якщо на належному рівні обґрунтовано її теоретичні вектори розвитку. Парадигма розвитку обов'язково передбачає чітке формування теоретичних конструкцій, однією із якої є термінологічний апарат. Не беручи до уваги всі складові цього апарату, уточнимо лише значення поняття «науковий потенціал».

Розглянемо деякі визначення поняття «науковий потенціал». М. Паламарчук і О. Паламарчук подають такі дефініції цього поняття: «Науковий потенціал – система продукування наукових знань, яка охоплює такі складові, а саме:

- чисельність наукового персоналу і резерв наукових кадрів;
- кваліфікаційний склад наукових працівників та його відповідність вимогам щодо розв'язання завдань соціально-економічного розвитку;
- аспірантуру і докторантуру;
- організаційну структуру наукових колективів та їх науковий рівень;
- фінансові ресурси, які спрямовуються державою на розвиток наукових досліджень, матеріально-технічну та наукову інфраструктури;
- інформаційне забезпечення науки;
- ефективність використання одержаних наукових результатів у науковій, соціальній та виробничій сферах».

«Науково-технічний потенціал країни – це сукупність національних ресурсів, необхідних для здійснення науково-технічної діяльності, та результати від їх використання.

Складовими науково-технічного потенціалу є:

- матеріально-технічна база науки (наукові організації, лабораторії, експериментальні виробництва, інформаційні центри, обладнання тощо);
- наукові кадри (вчені, дослідники, конструктори, винахідники, науково-технічний персонал та ін.);
- результати науково-технічної діяльності (винаходи, відкриття, наукова інформація, патенти, наукові проекти, авторські свідоцтва тощо);
- організаційно-управлінська структура наукової сфери (обсяги фінансування, плани науково-технічної діяльності, завдання з підготовки кадрів, система управління тощо)».

«Інтелектуальний потенціал України — це частина її суспільства, діяльність якої спрямована на розв'язання теоретичних і практичних проблем розбудови держави, розвитку народного господарства та підвищення рівня життєдіяльності населення» [2].

Як зазначають М. Паламарчук та О. Паламарчук, інтелектуальний капітал як економічна категорія з'явилась відносно недавно. Частіше дослідники виділяють три етапи розвитку концепції управління знаннями та безпосередньо пов'язаного з нею інтелектуального капіталу. Так, у 1959 році американський учений Пітер Друкер у роботі «Орієнтири завтрашнього дня» увів термін «робітник знань» (knowledge worker); у 1960 р. Нобелівські лауреати з економіки Т.Шульц, Е.Денісон та Г.Беккер запропонували термін «людський капітал» (human capital), який на той час був більш метафорою та теоретичним висловом, аніж реальною категорією, а вже в 1969 році Дж. Гелбрейт у листі до економіста М. Калека послуговується терміном «інтелектуальний капітал». Крім того, варто згадати, що близький за значенням термін «неосяжний капітал» трапляється в працях з економетрики та економічної теорії вже з кінця 70-х років ХХ сторіччя; у 80 році Х. Ітамі використовує термін «невидимі активи» (invisible assets), того ж року Карл-Ерік Свейбі вводить термін «капітал знань», а в 1990 році висвітлює поняття «менеджмент знань». Того ж 1990 р. Т. Стюарт у своїх статтях визначає «інтелектуальний капітал» як сукупність всього, що знають працівники компанії і що дає конкурентну перевагу на ринку. У 1992 році Г.Беккер у своїх працях більш послідовно виклав концепцію людського капіталу, яку можна подати за такою логічною схемою: здібності, знання, професійні навички, мотивація стають капіталом у момент купівлі-продажу робочої сили, найму на роботу або отримання винагороди виконувачем роботи [2].

Інтелектуальний потенціал – це сукупність знань, умінь і творчих обдарувань індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу засвоювати набуті та творити нові знання, тобто, це здебільшого можливості, якими володіє особа [3].

Отже, ознайомлення із працями вітчизняних та зарубіжних науковців дозволяє уточнити дефініції поняття «науковий потенціал» (рис. 1).

Рис. 1 Дефініції поняття «науковий потенціал»

Є очевидним, що між цими дефініціями існує тісний діалектичний взаємозв'язок.

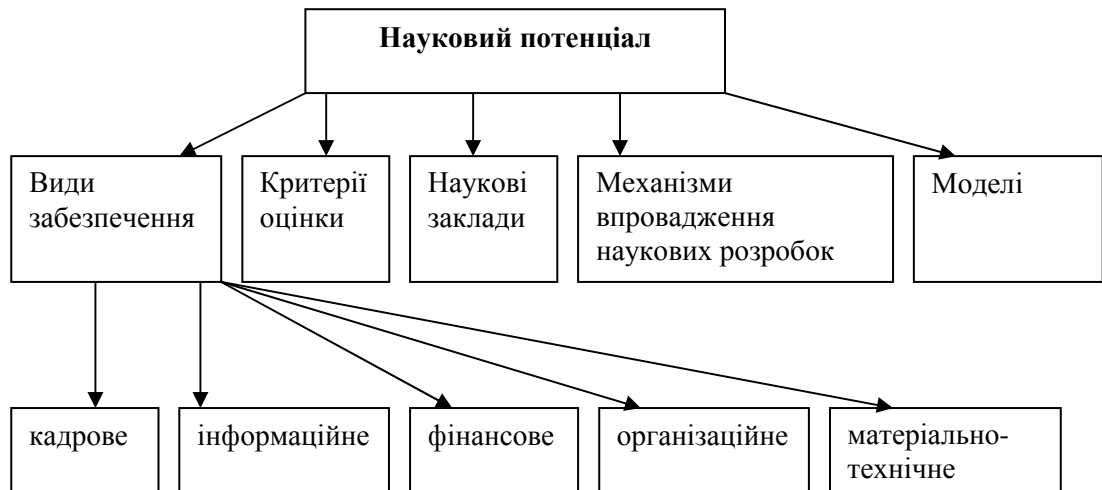
В економічній літературі трапляються окремі уточнення складових (елементів) наукового потенціалу.

Так, О. Беліков наводить деталізацію елементів інтелектуального потенціалу: «Інтелектуальний потенціал України має такі види: виробничий (інженерно-технічні працівники, спеціалісти народного господарства), гуманітарний (працівники вищої та середньої кваліфікації загальноосвітніх шкіл, закладів культури, мистецтва, охорони здоров'я, фізкультури та спорту), науковий (науковці, висококваліфіковані кадри вищої школи), адміністративний (працівники апарату управління, юридичних служб, банківсько-фінансової системи тощо), військовий (інтелігенція силових органів). Кожен із названих видів має певні різновиди інтелектуальних потенціалів» [4].

Також О. Беліков дає відповідну характеристику інтелектуального потенціалу: «Понад третину загального інтелектуального потенціалу України становлять працівники виробничої сфери. Значна частина з них — працівники гуманітарних закладів, наукових інституцій. Визначальну, провідну роль у розпитку інтелектуального потенціалу України відіграє науковий потенціал. Його основою є наука – сфера людської діяльності, функція якої — вироблення й використання систематизованих знань про природу й суспільство. Наука орієнтується на суспільні потреби щодо вирішення проблем духовного й матеріального збагачення нашого народу, створює систему знань про закономірності розвитку природи, суспільства і людського мислення.

Інтелектуальний потенціал створюється в науково-дослідних інститутах, лабораторіях та вищих навчальних закладах. Розвиток економіки, заснованої на інтелекті, вимагає підготовки та залучення висококваліфікованих дослідників і фахівців для забезпечення суспільного господарства країни наукоємними високотехнологічними розробками, спрямованими на вирішення питань, що виникають у сучасному світі» [4].

Беручи до уваги погляди вчених, можна так скомпонувати елементи поняття «наукового потенціалу» (рис. 2).

Рис. 2 Елементи поняття “науковий потенціал”

Необхідно зазначити, що кількість цих елементів можна збільшити залежно від цілей та глибини відповідних наукових досліджень.

Обґрунтуємо значення наукового потенціалу в сучасних реаліях для забезпечення суспільного розвитку, зокрема і для України.

Як зазначає О. Рубан, лідерство будь-якої держави у сучасному світі забезпечується, перш за все, інтелектом і оптимальним використанням знань. Але на шляху відтворення та подальшого функціонування інтелектуального потенціалу багатьох суспільств стоять численні об’єктивні та суб’єктивні перешкоди. Особливо суттєвими є бар’єри, що гальмують поступальний рух суспільств, де тривають де-факто трансформаційні процеси в економіці [5].

Для останніх років характерне зростання питомої ваги фундаментальних досліджень у розподілі за видами наукових робіт, проте їх частка не перевищує 0,2% ВВП, тоді як у розвинутих країнах витрати на фундаментальні дослідження становлять 0,5–0,6 % ВВП. Фактично частка ВВП, яка витрачається на наукові дослідження в Україні, у 2–2,5 рази менша, ніж у провідних країнах світу. Питомі витрати на наукові дослідження в розрахунку на одного науковця в Україні майже втричі менші, ніж у Росії, у 18 разів – ніж у Бразилії, в 34 – ніж у Південній Кореї і більше як у 70 разів – ніж у США [5, с. 172].

Наукові прилади та устаткування в науково-дослідних організаціях і лабораторіях є надзвичайно застарілими: 60 % з тих, що експлуатуються в НАН України, функціонують від 15 до 25 років, водночас як у розвинутих країнах світу термін експлуатації такого обладнання не перевищує п’яти-семи років. Для максимально ефективного використання інтелекту дослідника відсутність сучасної прогресивної матеріально-технічної бази є чи не найбільшою перешкодою щодо позитивної результативності завершення його наукових пошуків. Частка основних засобів наукових організацій у загальному обсязі основних засобів підприємств та організацій України становила 0,9 %, у тому числі машин та обладнання – 1,3 %. Ступінь зношеності основних засобів у науковій сфері становив близько 45 % [5, с. 172].

Необхідно зазначити недостатню увагу держави до ситуації у сфері

регулювання правовідносин щодо об'єктів права промислової власності, зосередження на правових та адміністративних методах та інструментах без належного використання методів стимулюючого характеру, що призвели до катастрофічного зменшення чисельності винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій. Порівняно з 1991 р. кількість винахідників і раціоналізаторів скоротилася більш ніж у 20 разів [5, с. 172].

Прискорення розвитку економіки України та її рівноправну інтеграцію в міжнародний простір у середньостроковій і довгостроковій перспективі визначатиметься результатом використання в першу чергу інноваційної складової, що передбачає підвищення ролі науки як впливового інституту рівноправного партнера в мережі соціально-економічних взаємовідносин. Необхідно завершити процес інституціоналізації наукової сфери методами законодавства, виконавчої, судової та науково-технологічної політики, загальнодержавного прогнозування й моделювання, науково-технічного програмування та інформатизації з метою вирішення найгостріших національних проблем екології, енергозбереження та ресурсозбереження, інноваційно-інвестиційних зрушень [5, с. 175].

Отже, можна зробити висновок, що значення наукового потенціалу в глобалізованому світі, особливо коли на світовому просторі відбувається жорстка конкуренція за ринки збуту, при негативних чинниках фінансової кризи, є надзвичайно важливим.

Проаналізуємо, наскільки розвиток наукового потенціалу підтверджується необхідними обсягами фінансових ресурсів.

Україна належить до держав із високим науковим потенціалом. Це, передусім, визнані у світі наукові школи, вагомі та унікальні досягнення в багатьох сферах – розробці нових матеріалів, біотехнології, радіоелектроніці, фізиці низьких температур, ядерній фізиці, електрозварюванні, інформатиці тощо. Держава повинна створити такі умови, які зможуть забезпечити примноження цього потенціалу, насамперед його максимальну віддачу. Держава має стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником та організатором розробок і досліджень у найсучасніших, найперспективніших напрямках науково-технічного прогресу.

Наведені дані свідчать про необхідність формування дієвих важелів державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності, спрямованої на технологічні зміни, інноваційну синенергетику (самоорганізацію, самовідтворення) [6].

Стійке економічне зростання, як переконує досвід високорозвинутих країн, можливе за умов, коли частка витрат на науку та освіту у ВВП наближається до 3 % його обсягу, при цьому участь держави у таких витратах – в середньому 35–45 %. Зіставлення наведених даних із показниками, які характеризують фінансове забезпечення розвитку вітчизняного науково-технічного потенціалу, та постійне фактичне недофінансування наукової сфери переконують у відриві нових бюджетних орієнтирів від стратегічно визначених пріоритетів [6]. Наведемо дані про обсяги виконаних наукових розробок (табл. 1) [7, с. 320].

Таблиця 1

Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами організацій (підприємств), за видами (у фактичних цінах; млн. грн.)

Роки	Усього	У тому числі:			
		фундаментальні дослідження	прикладні дослідження	науково-технічні розробки	науково-технічні послуги
1995	709,3	81,7	209,7	393,5	24,4
2000	1978,4	266,7	436,6	1106,3	168,8
2001	2275,0	353,3	304,9	1317,2	299,6
2002	2496,7	424,8	343,6	1386,6	341,7
2003	3319,8	491,2	429,8	1900,2	498,6
2004	4112,4	629,7	573,7	2214,0	695,0
2005	4818,6	902,2	708,8	2406,9	800,7
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5
2007	6700,7	1504,1	1132,5	3303,1	761,0
2008	8538,9	1927,4	1545,6	4088,2	977,7
2009	8653,7	1916,6	1412,0	4215,9	1109,2
2010	9867,1	2188,4	1617,1	5037,0	1024,6

Як випливає із даних табл. 1, спостерігається загальне збільшення обсягів фінансування в динаміці, зокрема і за складовими науково-дослідних робіт, що загалом є позитивним фактом. Проаналізуємо, наскільки кількісні показники забезпечують якість наукових розробок, для чого визначимо розподіл обсягів фінансування за джерелами (табл. 2) [7, с. 321].

Таблиця 2

Розподіл обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування (у фактичних цінах; млн. грн.)

	1995	2000	2003	2004	2006	2008	2009	2010
Усього	652,0	2046,3	3597,4	4251,7	5164,4	8024,8	7822,2	8995,9
у тому числі за рахунок держбюджету	244,9	614,5	1070,7	1449,5	2017,4	3909,8	3398,6	3704,3
власних коштів	14,6	61,3	228,5	275,9	462,7	592,5	629,4	872,0
коштів замовників вітчизняних	233,4	785,8	1321,5	1475,0	1563,3	2072,2	1870,2	1961,2
іноземних держав	101,9	477,1	875,1	908,6	1000,9	1254,9	1743,4	2315,9
інших джерел	57,2	107,6	101,6	142,7	120,1	195,4	180,0	142,5

Як впливає із табл. 2, незважаючи на щорічне зростання обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт, ситуація є незадовільною – традиційно залишається значною частка фінансування за рахунок бюджетних коштів (більш однієї третини), досить низькою є частка власних коштів підприємств, установ (в межах 10 %).

Проаналізуємо, наскільки обсяг фінансування дозволяє впроваджувати нові види продукції у промисловості (табл. 3) [7, с. 325].

Таблиця 3

Впровадження нових технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів продукції у промисловості (одиниць)

	1995	2000	2003	2004	2006	2008	2009	2010
Впровадження нових технологічних процесів	2936	1403	1482	1727	1145	1647	1893	2043
у тому числі маловідходних ресурсозберігаючих і безвідходних	1044	430	606	645	424	680	753	479
Освоєно виробництво інноваційної продукції	11472	15323	7416	3978	2408	2446	2685	2408
з них – нових видів техніки	1000	631	710	769	786	758	641	663

Як впливає із даних, наведених у таблиці 3, в Україні, починаючи з 2000 р., поступово нарощуються темпи впровадження нових технологічних процесів та освоєння нових видів продукції, але вони, на жаль, ще не досягли рівня 1995 р. Проаналізуємо, наскільки значним є потенціал наукових кадрів (табл. 4) [7, с. 320].

Таблиця 4

Наукові кадри (тис. осіб)

	1990	1995	2000	2003	2004	2006	2008	2009	2010
Кількість працівників наукових організацій	94,2	93,1	188,0	173,9	173,6	160,8	149,7	146,8	141,1
Кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи	313,1	179,8	120,8	104,8	106,6	100,2	94,1	92,4	89,6

з них – мають науковий ступінь									
доктора наук	3,2	4,1	4,1	4,0	4,1	4,3	4,5	4,4	4,5
кандидата наук	29,3	22,9	17,9	16,8	17,0	17,0	17,1	17,1	17,0
Кількість працівників, які виконують науково-технічні роботи за сумісництвом									
доктора наук	2,9	4,2	5,5	6,1	6,4	7,4	7,5	7,5	7,5
кандидата наук	21,1	18,6	23,3	22,8	23,7	29,2	30,1	30,3	29,7

Згідно з даними, наведеними у табл. 4, впливає, що загальна кількість наукових працівників впевнено скорочується. Так, порівняно з 1990 р., їх кількість у 2010 р. зменшилась більш ніж на третину. Необхідно зазначити, що станом на початок 1990 р. в Україні ще існували великі наукові центри, які залишились у спадок від Радянського Союзу і виконували військові замовлення, тому зменшення чисельності наукових кадрів до 293,1 тис. осіб у 1995 р., можливо, і є виправданим, але зменшення їх чисельності протягом першого десятиліття ХХІ ст. є необґрунтованим.

Деяко позитивним фактом є збільшення чисельності докторів наук, які беруть участь у виконанні науково-дослідних робіт, порівняно з 1995 р. їх чисельність у 2010 р. зросла майже у півтора рази, але тут необхідно зробити поправку на певні ментальні особливості українського народу.

Отже, із аналізу обсягів фінансування можна зробити такі висновки:

1. В Україні витрати на науку з кожним роком збільшуються, проте все ще дуже відстають від зарубіжних країн.

2. Зменшення чисельності наукових кадрів, які виконують науково-дослідні роботи, призводить до того, що швидко втрачаються можливості розвивати належним чином наукові дослідження, оперативно впроваджувати їх результати у практику, реагувати на світові науково-технологічні досягнення та ефективно використовувати їх у національних інтересах. Значна частина вітчизняних товарів не відповідає рівню сучасного наукового та технологічного забезпечення, що зумовлює їх неконкурентоспроможність як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках.

3. Певною проблемою у розвитку науки є виїзд докторів і кандидатів наук за межі України на постійне місце проживання. І хоча пік виїзду припадав на 2000 рік, коли Україну покинуло відповідно 26 і 125 науковців, ці показники у 2010 році практично відповідають світовим тенденціям (виїхали відповідно 8 та 27 науковців), все-таки мотиви виїзду здебільшого фінансові [7, с. 322].

Характеризуючи науковий потенціал, необхідно зазначити, що у системі НАН України функціонують понад 80 наукових установ, більш як 70 підприємств науково-конструкторської та виробничої бази. Установи академії розташовані в Києві, Харкові, Одесі, Донецьку, Дніпропетровську, Львові та

інших містах України. НАН України має регіональні наукові центри: Донецький (Донецьк), Західний (Львів), Південний (Одеса), Північно-Східний (Харків), Придніпровський (Дніпропетровськ). Основні центри вузівської науки – Київ, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, Сімферополь, Одеса, Львів [8].

Отже, в умовах економічної кризи в нашій державі українська наука зазнала великих втрат внаслідок від'їзду за кордон багатьох висококваліфікованих наукових працівників через незадовільне фінансове забезпечення наукових досліджень, низьку оплату праці тощо [6]. Лише від виїзду вчених за кордон економічні втрати країни вищі, ніж від вивезення сировини та капіталу. Відсутні дієві стимули винахідницької діяльності. Інтелектуальна власність українських дослідників і винахідників слабо захищена державою. Втрачають свої позиції навіть провідні наукові колективи, руйнується їх матеріально-технічна база [8].

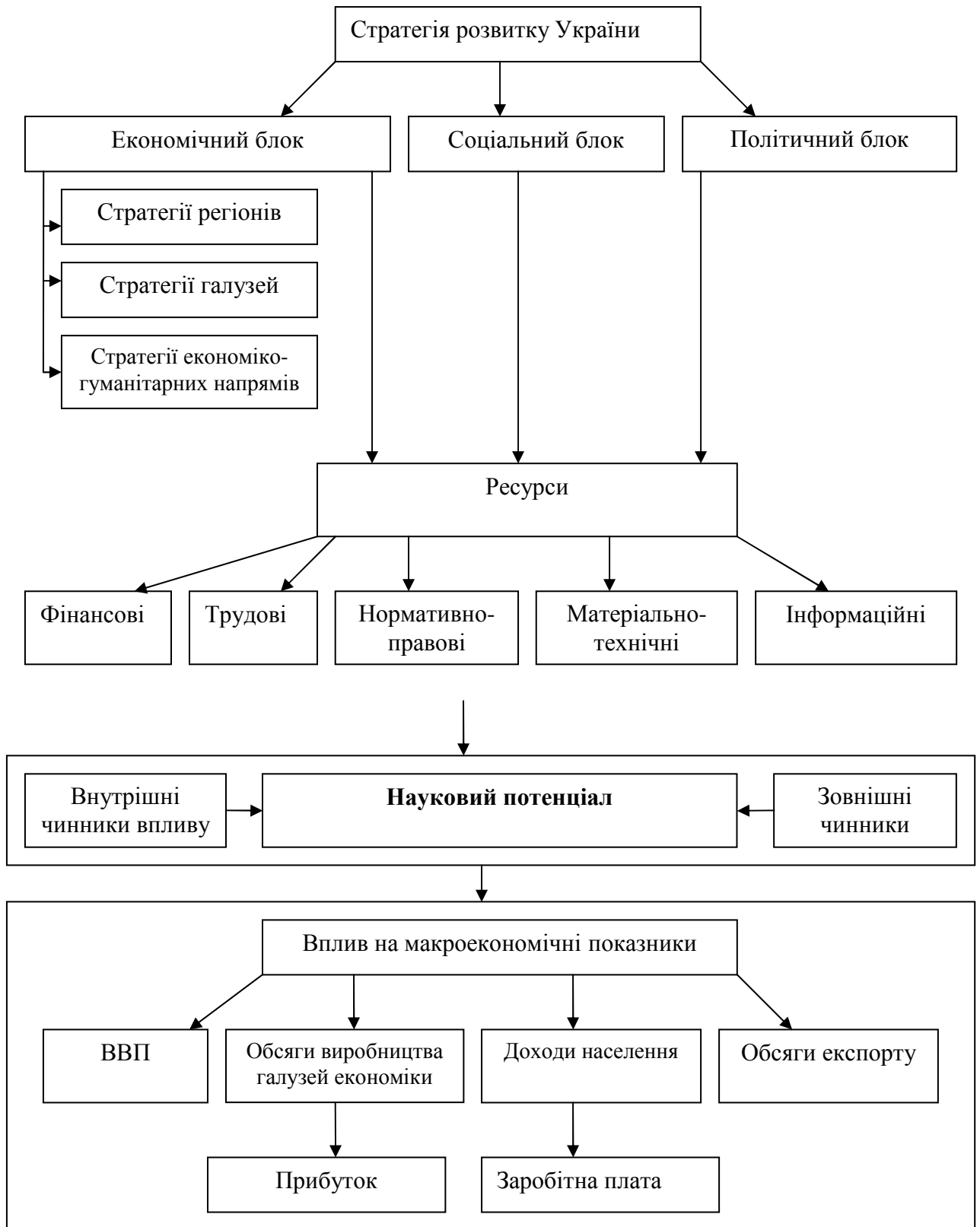
Незабезпеченість достатніми видами фінансових ресурсів, неістотне скорочення чисельності наукових кадрів, незначний рівень впровадження нових технологічних процесів не сприяють розвитку інноваційного вектора економіки України.

Науково-технічна діяльність, яка демонструє таку динаміку, не може бути основою науково-технічного прогресу і зростання національної економіки.

Необхідно зазначити, що науково-технічний прогрес в Україні й технологічний розвиток її економіки в умовах ХХІ століття дедалі більше починає залежати від інтелектуального потенціалу та розвитку науки і техніки в інших країнах світу. Але високорозвинені країни найменше зацікавлені в розвитку нашої національної економіки, оскільки хочуть мати великий ринок збуту для своїх товарів, а тому не дуже зацікавлені у передачі найновіших своїх технологій, тому Україна дедалі більше закуповує у них обладнання, технології, матеріали і «ноу-хау», значна частина із яких уже не відзначається новизною.

Для суттєвої зміни такого становища у науковій сфері необхідні концептуальні зміни в теоретико-методологічному аспекті цієї проблеми, суттєве поліпшення нормативно-правового поля, зокрема в напрямі захисту інтелектуальної власності, покращенні фінансового забезпечення.

Запропонуємо та обґрунтуємо структурну модель розвитку наукового потенціалу всіх запропонованих напрямів реформування науки (рис. 3).

Рис. 3 Структурна модель розвитку наукового потенціалу України

Як випливає із аналітичної оцінки запропонованої моделі, розвиток наукового потенціалу залежить від зусиль усього суспільства, зокрема головної ролі політичної еліти, її спроможності розробити та реалізувати стратегії розвитку, забезпечити відповідними ресурсами.

Беручи до уваги необхідність подальшого реформування наукової сфери, доцільно реалізувати такі заходи за напрямками:

Фінансовий. Для збереження та подальшого розвитку наукового потенціалу України треба докорінно поліпшити фінансування і матеріально-технічне постачання наукових закладів усіх рівнів та сфер відомчого підпорядкування.

Нормативно-правовий.

а) забезпечити реалізацію закону «Про внесення змін до Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», відповідно до якого «Держава забезпечує бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) у розмірі не менше 1,7% валового внутрішнього продукту України».

Не практикувати щорічні інтепретації внесення змін до закону «Про державний бюджет» із зменшенням цих критеріїв, тим самим прирівняти видатки на науку до захищених статей бюджету.

б) забезпечити реалізацію Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, де передбачено:

– закріплення в науково-технічному комплексі країни талановитої молоді;

– створення дієвих механізмів захисту інтелектуальної власності та ін.

В умовах жорсткого дефіциту коштів необхідно вдосконалити систему формування і реалізації державних пріоритетів у сфері науки та технологій. В її основу має бути покладено принципи відповідності основних напрямів науково-технологічного розвитку головним проблемам та перспективам розвитку суспільства. Варто забезпечити комбінований підхід до підтримки відповідних напрямів науки і техніки, який передбачає фінансування державою фундаментальних досліджень, а також створення та впровадження ринкових науково-технологічних інновацій у сфері пріоритетних прикладних досліджень.

Форми і методи державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності залежать від рівня науково-технічного потенціалу країни.

На регіональному рівні необхідно:

– сформулювати систему місцевих джерел фінансування науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт та інноваційної діяльності, в тому числі спеціальних фондів підтримки регіональних програм, забезпечити правовий механізм їх утворення і використання;

– створити територіальні науково-виробничі, інформаційні, сертифікаційні та інші центри, консультаційні та прокатні пункти, інвестиційні банки, інноваційні біржі тощо;

– завершити створення регіональних організаційних структур управління науково-технічним розвитком;

– створити 5–6 експериментальних зон науково-технічного розвитку, діяльність яких повинна ґрунтуватися на активному використанні переваг "горизонтального" методу управління інноваційним процесом.

Реалізація запропонованих у Концепції заходів повинна сприяти формуванню такої моделі організації науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт в Україні, яка б поєднувала в собі елементи ринкової економіки із збереженням гнучких важелів державного регулювання цією найважливішою сферою життєдіяльності суспільства [9].

Організаційний.

а) сприяння просування у виробництво наукових розробок, що мають світове значення і забезпечують конкурентоспроможність товарів вітчизняного товаровиробника;

б) забезпечення виходу на світові ринки прикладних досліджень і технологій, в яких Україна має значний науковий, технологічний та виробничий потенціал, і які здатні забезпечити вихід вітчизняної продукції на світовий ринок.

Бюджетний.

а) забезпечити повноцінне державне фінансування науково-технічної галузі, в тому числі фундаментальної науки;

б) забезпечити не менше 50% державного фінансування від загального інвестицій в інноваційні і високотехнологічні галузі економіки;

в) ввести податкові пільги для підприємств, незалежно від форми власності, які освоюють передові технології;

г) розробити і здійснити цільові програми підтримки провідних українських наукових шкіл.

Висновки. Виконання дослідження беззаперечно підтверджує надзвичайно важливу роль наукового потенціалу у забезпеченні соціально-економічного розвитку України. Певна стагнація, яка протягом останнього десятиліття мала місце в розвитку наукового потенціалу, суттєво зменшує шанси України увійти в когорту економічно розвинених країн, зокрема у перспективі стати членом Європейського Союзу.

Уточнено термінологічний апарат поняття “науковий потенціал”, виявлені можливості розвитку наукового потенціалу, запропонована структурна модель розвитку все це буде певним чином цьому сприяти.

Отже, запропоновані заходи допоможуть підвищити рівень ефективності загального інтелектуального потенціалу України, забезпечать формування інноваційної моделі розвитку її економіки, зростання конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників, і, як наслідок, підвищать престиж країни в умовах світового глобалізаційного середовища.

Список використаних джерел:

1. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / за ред. С.І. Юрія та Є.В. Савельєва. – К.: Знання, 2007. – 595 с.

2. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: Посібник для викладачів економічних і географічних факультетів вузів, наукових працівників, аспірантів / М.М. Паламарчук, О. М. Паламарчук – К.: Знання, 1998. – 416 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу. <http://www.info-library.com.ua/books-text-5976.html>

3. Прошак В. Концепція інтелектуального капіталу у сучасній економічній теорії / Прошак В. // Вісник Львівського ун-ту : серія економічна. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. – 2003. – Вип. 32. – С. 598.
4. Беліков О.О. Інвестування в інноваційну діяльність. Проблеми та шляхи їх вирішення / О.О. Беліков // Юстиніан. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3025>
5. Рубан О.В. Особливості розвитку людського капіталу в умовах перехідної економіки / О.В. Рубан // Вісник Сумського державного університету, 2002. – № 10. – С. 172–179.
6. Андрейчиков О.О. Аналіз значення інтелектуального капіталу в сучасному світі / О.О. Андрейчиков // Системи обробки інформації. – № 5 . – Харків. – 2010. – 283 с.
7. Статистичний щорічник України за 2010 рік. Державна служба статистики України. / за ред. О.Г. Осауленка. К.: ТОВ «А-трейд», 2011. – 600 с.
8. Бутнік-Сіверський О.Б. Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт / О.Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2003. – № 5. – С. 3–12.
9. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Подано до редакції 12 січня 2012 року

Пасичник Ю. В.

ФИНАСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАУЧНОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ

Аннотация. Сопоставляя взгляды отечественных и зарубежных ученых, уточнено понятие «научный потенциал». Оценена эффективность использования финансовых ресурсов в Украине, которые направляются на развитие научного потенциала. Предложена структурная модель развития научного потенциала.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, научный потенциал, ресурсное обеспечение, финансовый кризис, финансовые ресурсы.

Pasichnyk Y. V.

FINANCIAL PROVISION OF SCIENTIFIC POTENTIAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

Annotation. Comparing views of domestic and foreign scientists the concept of “scientific potential” has been specified. The efficacy of financial resources use in Ukraine forwarded on to the development of scientific potential has been estimated. Structural model of the scientific development has been put forward.

Key words: intellectual potential, scientific potential, resources provision, financial crisis, financial resources.

Пасичник Юрій Васильович – д.е.н., професор кафедри фінансів Черкаського державного технологічного університету.